

Małgorzata Lechwar, Władysława Jastrzębska

Uniwersytet Rzeszowski

**UWARUNKOWANIA ZINTEGROWANEGO ROZWOJU OBSZARÓW
PRZYRODNICZO CENNYCH OBJĘTYCH EUROPEJSKĄ SIECIĄ
EKOLOGICZNĄ NATURA 2000**

*CONDITIONS FOR INTEGRATED DEVELOPMENT OF VALUABLE NATURAL
AREAS UNDER PROTECTION OF THE EUROPEAN ECOLOGICAL NETWORK
NATURA 2000*

Słowa kluczowe: rozwój zintegrowany, obszary przyrodniczo cenne, gmina wiejska, Natura 2000

Key words: integrated development, valuable natural areas, rural communes, Nature 2000

Abstrakt. Podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy zidentyfikowane podczas badań zasoby ekonomiczne i społeczne obszarów przyrodniczo cennych dają szansę na ich zintegrowany rozwój. Badania miały charakter teoretyczno-empiryczny. Zaprezentowano wyniki badań empirycznych skonfrontowane z koncepcją rozwoju zintegrowanego. Prezentowane wnioski mają charakter aplikacyjny. Z przeprowadzonych analiz wynika, że wdrażanie koncepcji rozwoju zintegrowanego na obszarze objętym Naturą 2000 wymaga wielopłaszczyznowych działań władz samorządowych, m.in. w zakresie aktywizacji lokalnych liderów oraz mieszkańców gmin mających na celu eliminowanie barier rozwojowych, w tym wynikających z potrzeby ochrony zasobów przyrodniczych.

Wstęp

Zasadniczy problem będący przedmiotem niniejszego opracowania dotyczy wyjaśnienia uwarunkowań zintegrowanego rozwoju obszaru przyrodniczo cennego o niskim poziomie rozwoju gospodarczego. Rozpoznanie barier oraz czynników stymulujących zintegrowany rozwój daje szansę na określenie działań kreatorów rozwoju lokalnego wdrażających politykę zintegrowanego rozwoju rozumianego, jako zharmonizowane podnoszenie jakości życia człowieka działającego indywidualnie oraz w grupach społecznych, uwzględniające sprzężenia między wszystkimi sferami bytu ludzkiego, tj. rozumu i duchowej, natury i biologii, konsumpcji, ekonomicznej, politycznej, społecznej i technologicznej [Woźniak 2009, 2013, Bał-Woźniak, Woźniak 2011]. Dotychczasowe wyniki badań prowadzonych na obszarach przyrodniczo cennych wskazują, iż w opinii wielu zainteresowanych, w tym przedstawicieli władz samorządowych, sieć Natura 2000 stwarza bardzo wiele barier rozwojowych [Bołtromiuk 2011, Jastrzębska, Lechwar 2010].

Dane statystyki masowej nie potwierdzają jednoznacznie subiektywnych odczuć mieszkańców, czy właścicieli podmiotów gospodarczych działających na terenie badanych gmin. Ponadto, znaczna część jednostek samorządowych do tej pory nie wykazuje w swych analizach ekonomicznych oraz finansach korzyści lub strat, czy spowolnienia tempa rozwoju w wyniku włączenia do sieci Natura [Bołtromiuk 2012].

Celem pierwszego etapu badań była diagnoza czynników zintegrowanego rozwoju obszaru przyrodniczo cennego na przykładzie gminy Cisna, objętej w całości siecią Natura 2000. Drugi etap polegał na analizie literatury przedmiotu poświęconej nowym teoriom rozwoju, uwzględniającym nie tylko aspekt ekonomiczny, społeczny i środowiskowy, czyli wykraczającym poza koncepcję zrównoważonego rozwoju. Trzeci cel, to szukanie odpowiedzi na pytanie o możliwość wdrożenia koncepcji rozwoju zintegrowanego na obszarach cennych przyrodniczo. Rozszerzono w nim dotychczasowy zakres prowadzonych badań, a skoncentrowanych na rozwoju lokalnym w tradycyjnym ujęciu.

Gmina wiejska Cisna znajduje się w południowo-wschodniej części województwa podkarpackiego, w powiecie leskim. Jest częścią Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”. Wchodzi w skład Bieszczadzkiego Parku Narodowego oraz Ciśniańsko-Wetlińskiego Parku Krajobrazowego. Na terenie gminy znajdują się dwa rezerwaty przyrody. Jej obszar zamieszkuje 1728 osób [*Gminy o najmniejszej...* 2011], przy czym na 100 mężczyzn przypada 91 kobiet [*Charakterystyka obszarów...* 2010]. Powierzchnia gminy wynosi 28 726 ha, z czego lasy to 24 958,1 ha (wskaźnik lesistości: 86,9%) [www.stat.gov.pl]. Na tle ogólnej liczby 159 gmin województwa podkarpackiego Cisna zajmuje następujące lokaty: ostatnie miejsce pod względem liczby ludności na 1 km², 154 biorąc pod uwagę saldo migracji na 1000 mieszkańców, 149. ze względu na udział wydatków na obsługę długu publicznego w budżecie ogólnym gminy, 125. pod względem odsetka ludności korzystającej z instalacji wodociągowej, a 56. z instalacji kanalizacyjnej. W 2011 r. dochody gminy na 1 mieszkańca wyniosły 5403 zł, zaś wydatki 5186 zł [www.stat.gov.pl].

Gmina Cisna jest obszarem o rozdrobnionym obszarowo rolnictwie górskim, mającym wyjątkowe walory turystyczne, dysponującym słabo rozwiniętą infrastrukturą turystyczną, techniczną oraz społeczną niezbędną dla jej rozwoju. Stan ten prowadzi do nierównowagi na lokalnym rynku pracy, która przejawia się wysokim bezrobociem i niewielkim zatrudnieniem w zawodach pozarolniczych oraz zubożeniem jej mieszkańców.

Material i metodyka badań

Zintegrowany rozwój w skali lokalnej postrzegany jest jako zjawisko złożone i dynamiczne, łączące w sobie aspekty ekonomiczne, socjologiczne, psychologiczne, a także aksjologiczne i etyczne. Stąd też podjęte badania oparte na holistycznym podejściu do podmiotu i przedmiotu badań wymagały spojrzenia przez pryzmat świadomości społecznej, której pewnym segmentem są przekonania i postawy mieszkańców gminy.

Badania przeprowadzono za pomocą metod fakualnych (źródłowych). Zgromadzono niezbędne dane i informacje o przedmiocie i podmiocie badań z wykorzystaniem metody dokumentacyjnej i kwestionariuszowej. Badaniami dokumentacyjnymi w skali lokalnej objęto materiały zgromadzone dla celów informacyjnych oraz polityki gospodarczej w Urzędzie Gminy Cisna i Urzędzie Statystycznym w Rzeszowie. Z kolei w zastosowanej metodzie kwestionariuszowej, zbieranie danych odbyło się w drodze wywiadu standaryzowanego. Wywiad przeprowadzono w 2009 r. w osobistej, bezpośredniej rozmowie z respondentami. Próbę badawczą stanowiły osoby pełnoletnie, członkowie każdego gospodarstwa domowego, mającego stałą siedzibę na obszarze gminy. Do analizy zakwalifikowano 81 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy. Jest to wynik satysfakcjonujący zważywszy, iż średnia gęstość zaludnienia w gminie Cisna wynosi 6 osób na 1 km² przy 118 dla województwa podkarpackiego i 224 osoby na 1 km² w gminie i mieście Lesko.

W trakcie badań posłużono się metodyką przewidzianą dla ilościowych i jakościowych metod przetwarzania danych, przyjętą w socjologii, jak i ekonomii.

Wyniki badań

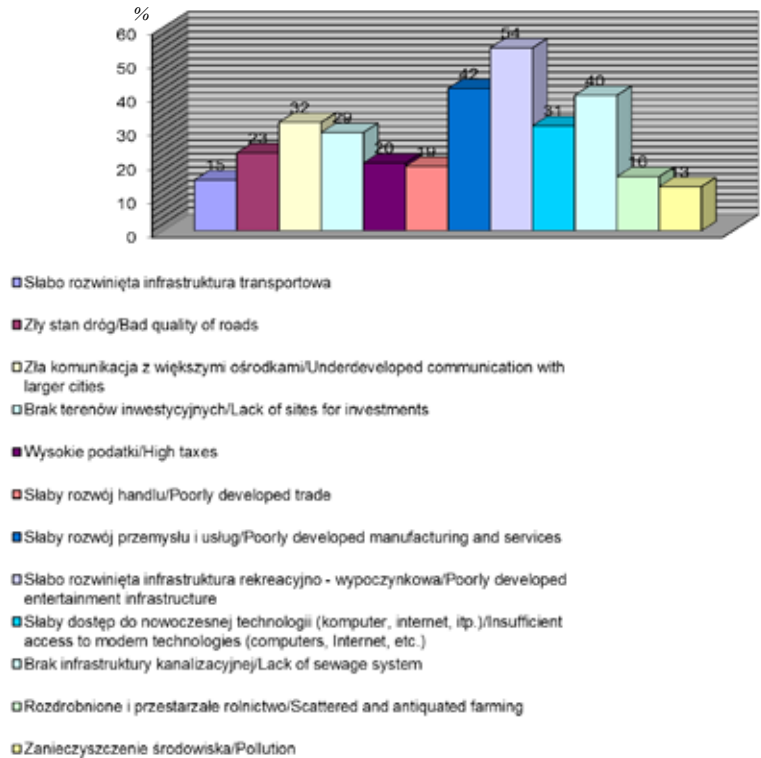
W badanej populacji znalazły się osoby reprezentujące prawie wszystkie przedziały wiekowe, jednakże dominującą grupę stanowiły osoby w wieku 49-56 lat (32% badanej populacji). Najmniejszy odsetek (jedynie 2%) wśród badanych stanowiły osoby w przedziale 19-26 lat. Respondenci legitymowali się w przeważającej większości wykształceniem średnim (53%), a w dalszej kolejności wyższym (32%) i zawodowym (11%). Najmniej liczną grupę stanowili respondenci z wykształceniem podstawowym – 4%. Badaniami objęto przedstawicieli sfery produkcyjnej i nieprodukcyjnej, pracowników fizycznych i umysłowych, prowadzących działalność na własny rachunek (przede wszystkim o profilu turystycznym – 23,4% ogółu respondentów, rolnym – 4,9% oraz budowlanym – 1,2%) i pracujących w jednostkach państwowych o profilu leśnym – 1,2% i oświatowym – 2,5%. Niewiele ponad 17% ogółu badanej populacji stanowili urzędnicy samorządowi.

Rysunek 1. Najważniejsze problemy społeczne

Figure 1. Most important social issues

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Na podstawie analizy wyników badań zidentyfikowano czynniki ze sfery gospodarki, socjologii i psychologii mogące w istotny sposób determinować zintegrowany rozwój badanej jednostki. Zdaniem respondentów najważniejsze znaczenie dla gospodarki gminy ma turystyka (wskazanie przez 82% ogółu respondentów), następnie usługi (prawie 47%) i handel (ponad 38%). Na podkreślenie zasługuje fakt, iż jedynie w ocenie 7,4% badanych rolnictwo jest ważne dla gospodarki gminy. Do głównych problemów gospodarczych zaliczono: 1) słabo rozwiniętą infrastrukturę rekreacyjno-wypoczynkową (prawie 67% ogółu respondentów), 2) słaby rozwój przemysłu i usług (prawie 52%), 3) brak infrastruktury kanalizacyjnej (prawie 50%), 4) słabe powiązania komunikacyjne z większymi ośrodkami (prawie 40%), 5) znikomy dostęp do nowoczesnej technologii (około 38%). Ponadto wymieniono brak terenów inwestycyjnych, zły stan dróg, wysokie podatki i słaby rozwój handlu. Prawie 20% badanych nawiązało do rolnictwa uznając go za rozdrobnione i przestarzałe, a 16% podkreśliło kwestie zanieczyszczenia środowiska. Respondenci wskazali następujące problemy społeczne: 1) migrację młodych i przedsiębiorczych osób (78% respondentów), 2) bezrobocie (niewiele ponad 70%), 3) alkoholizm¹ (prawie 67%), 4) małą aktywność społeczną mieszkańców (niewiele ponad 54%), 5) niski poziom świadomości społecznej mieszkańców (prawie 46%)² (rys. 1).

Zalecane przez lokalną społeczność sposoby rozwiązywania istniejących problemów społecznych i gospodarczych to: wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, w tym związane z rozpoczęciem pozarolniczej działalności (64%), promowanie i wspieranie aktywnych form wypoczynku (63%), wspieranie działań zmierzających do zatrzymania odpływu młodych, przedsiębiorczych i wykształconych mieszkańców (niewiele ponad 60%), promowanie i wspieranie turystyki, w

¹ W ramach Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Narkomanii na 2011 r. planowano dochody w wysokości 100 tys. zł, a w 2013 r. 110 tys. zł [www.cisna.itl.pl].

² Uzyskane wyniki, w istotny sposób uzupełniają problemy społeczne opisane w *Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Leskim* [www.powiat-leski.pl] oraz dokumencie *Badanie wykluczenia społecznego w powiecie leskim* [www.pokl.wup-rzeszow.pl].

tym agroturystyki (prawie 60%), wspieranie rozwoju infrastruktury turystycznej i jej otoczenia (prawie 47%). Pomimo, iż gmina Cisna ma status gminy wiejskiej, niewielki odsetek badanej populacji zwrócił uwagę na działania, które mogłyby ułatwiać start młodym rolnikom (8,6%) oraz modernizować i dostosować gospodarstwa rolne do standardów UE (6,2%). Zainteresowanie respondentów, wzbudzają działania związane ze wspieraniem proekologicznych przedsięwzięć inwestycyjnych (16%), a stosunkowo niewielkie działaniami zmierzającymi do rozwoju zasobów ludzkich (21%) i aktywizacji społeczności lokalnej (16%).

Respondenci, podkreślili szerokie spektrum zagadnień finansowych, ekonomicznych, prawnych, społecznych, psychologicznych, instytucjonalnych ograniczających zintegrowany rozwój gminy Cisna. Wśród wyeksponowanych czynników finansowych podkreślili brak własnych źródeł finansowania rozwoju, ograniczone możliwości (ze względu na istniejące niekorzystne dla gminy kryteria ich przyznawania) pozyskania środków finansowych z Unii Europejskiej (UE), niskie zarobki, wysokie podatki. W grupie czynników ogólnoeconomicznych znalazły się odpowiedzi odnoszące się do sytuacji na lokalnym rynku pracy, tj. trudna sytuacja na rynku pracy, brak miejsc pracy oraz te nawiązujące do niego w sposób pośredni, tj. trudności w realizacji inwestycji turystycznych. W przypadku czynników prawnych szczególną uwagę zwrócono na ograniczenia idące za programem Natura 2000, oraz inne formy ochrony przyrody. W skrajnym przypadku stwierdzono, iż Natura 2000 nie ma nic wspólnego z istotą zrównoważonego rozwoju gminy. Stosunkowo wiele wypowiedzi identyfikuje kwestie społeczne i psychologiczne, takie jak: brak odpowiedniej postawy społecznej i brania losu we własne ręce, niski poziom świadomości społecznej mieszkańców, brak świadomości wyjątkowości warunków przyrodniczych gminy. Z kolei do grupy czynników instytucjonalnych można zakwalifikować następujące: brak zainteresowania władz lokalnych warunkami rozwoju, pomocy bezrobotnym i ubogim mieszkańcom, działania ekologów.

Około 46% badanej populacji stwierdziło, iż ma pomysł na działania związane z rozwojem gminy. Przedstawiane przez respondentów propozycje w większości przypadków nawiązywały do działań na rzecz aktywizacji turystyki. Jest to tym cenniejsze, iż jak wskazują najnowsze wyniki badań „... turystyka może być kluczem do zintegrowanego rozwoju. Turystyka stwarza możliwości dla biznesu, który nie musi być bezpośrednio związany z sektorem turystyki, ale który podnosi potencjał rozwojowy i który jednocześnie podtrzymuje ciągłość społeczności lokalnej oraz zachowuje środowisko i kulturę, którą te społeczności ukształtowały” [*Business to Nature... 2012*]. Ponadto zwrócono uwagę na aspekty społeczne, w tym na konieczność kształtowania u młodych ludzi właściwych postaw społecznych. Wskazano również na potrzebę minimalizowania barier rozwoju gospodarczego i potrzebę racjonalnego gospodarowania finansami gminy.

Analiza uzyskanych opinii wskazuje, iż grupą najbardziej zainteresowaną rozwojem turystyki są osoby prowadzące działalność gospodarczą (70,4%). Jednak, niewiele ponad 28% badanej populacji legitymuje się dobrą znajomością zasad funkcjonowania gospodarstwa agroturystycznego. W odniesieniu do prawnych i finansowych aspektów prowadzenia działalności w branży turystycznej, usługowo- gastronomicznej i usługowo-hotelarskiej stan wiedzy na poziomie dobrym zadeklarowało po ok. 15% respondentów. Rozkład odpowiedzi w przypadku dostatecznej znajomości problematyki związanej z turystyką mieścił się w granicach od 19 do 30%. Istotny odsetek badanej populacji legitymuje się jednak brakiem lub nieznanymi specyfiki prowadzenia działalności turystycznej.

Odnosząc się do zbiorowej aktywności i integracji w lokalnym środowisku, prawie 40% ogółu respondentów stwierdziła, iż mieszkańcy potrafią wspólnie realizować przedsięwzięcia istotne dla rozwoju lokalnego, natomiast 19% jest przeciwnego zdania. Niewiele ponad 33% nie wie nic na temat aktywności lokalnej społeczności na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

O długotrwałym rozwoju decydują różnorodne czynniki, chociażby, takie jak posiadany majątek

trwały, zasoby finansowe, zasoby siły roboczej. Obecnie jednak szczególną rolę przywiązuje się do czynników jakościowych, tj. kapitału ludzkiego i wiedzy [Welfe 2007]. Chęć uzupełnienia wiedzy została zadeklarowana przez prawie 50% badanej populacji. Jest ona zainteresowana szkoleniami w zakresie działalności turystycznej, takiej jak: prowadzenie gospodarstwa agroturystycznego, inwestycje związane z agroturystyką, prawne i finansowe aspekty prowadzenia działalności usługowo-hotelarskiej, uprawnienia specjalistyczne, np. instruktor turystyki aktywnej. Z kolei w sytuacji podjęcia działalności gospodarczej na własny rachunek, respondenci oczekivaliby przede wszystkim pomocy finansowej (prawie 60% ogółu respondentów) i pomocy prawnej (prawie 40% ogółu respondentów).

Kołodko [2010] określając determinanty przyspieszenia wzrostu gospodarczego wskazuje, iż „Jedyna nadzieja na poprawę sytuacji tkwi w oddolnych inicjatywach, w prywatnej przedsiębiorczości i lokalnej samorządności”. Stąd też istotne są wyniki odnoszące się do samooceny oddziaływania mieszkańców na najbliższe otoczenie oraz relacji władze samorządowe ↔ otoczenie. Możliwość oddziaływania na najbliższe otoczenie ma znaczenie nie tylko dla dynamiki, ale również specyfiki rozwoju zintegrowanego. Badana populacja w zdecydowanej większości wykazała się ostrożnymi postawami. Tylko 10% ogółu badanej populacji uważało, iż ma istotny wpływ na otaczającą rzeczywistość, niewiele ponad 38% stwierdziło, iż raczej tak, prawie 26% raczej nie, a prawie 20% uważa, iż nie ma takiego wpływu. Pomimo tego, 58% populacji uczestniczyło już w działaniach na rzecz rozwoju lokalnego, a 47% badanej grupy mieszkańców działa w jednostkach zainteresowanych rozwojem lokalnym. Równie liczna grupa nie przynależy jednakże do tego typu instytucji. Z kolei, odnosząc się do relacji władze samorządowe – otoczenie stwierdzono, iż w opinii 23,4% ogółu badanych mieszkańców urząd gminy podejmuje działania, które wspierają lokalną przedsiębiorczość. W tym celu wykorzystuje: działalność promocyjną (29,6%), doradczą (17,2%), udostępnianie na preferencyjnych warunkach mienia lokalnego (14,8%), uzbrojenie terenów inwestycyjnych (11,1%), obniżanie stawek podatków lokalnych (6,2%), ulgi w podatkach i opłatach lokalnych (4,9%), współpracę z organizacjami przedsiębiorców (1,2%). Prawie 9% badanych twierdziła, iż władza lokalna nie podejmuje takich działań. Aktywność władzy lokalnej w zakresie rozwiązywania problemów społecznych została oceniona zarówno w stopniu dobrym, jak i dostatecznym przez 32% ogółu respondentów. Około 10% respondentów wystawiło za ten obszar działalności władzy lokalnej ocenę niedostateczną.

Podsumowanie

Ekspozowanie samych barier i ograniczeń, w tym finansowych, prawnych, instytucjonalnych, inwestycyjnych, społecznych rozwoju, daje niepełny obraz rzeczywistości i możliwości rozwoju gmin objętych siecią Natura 2000. Posiadają one wiele możliwości i szans rozwojowych. Wśród nich istotne miejsce zajmuje zdrowe środowisko naturalne, walory turystyczne oraz wysoka pozycja konkurencyjna w zakresie lokalizacji inwestycji związanych z rozwojem turystyki. Największe szanse rozwoju ma turystyka zrównoważona, w tym agroturystyka, której infrastruktura i formy odzwierciedlają dbałość o stan i zachowanie dla przyszłych pokoleń czystego, naturalnego środowiska. Biorąc pod uwagę zebrane w toku badań opinie można wskazać, że inwestycje gminy bądź inwestorów prywatnych w dziedzinie turystyki mogłyby znacząco wpłynąć na poprawę jakości życia jej mieszkańców, zarówno w sferze społecznej, jak i ekonomicznej. Jednak restrykcyjne przepisy ochrony środowiska działają na ich niekorzyść, gdyż ograniczają aktywność gospodarczą w gminie, a przez to utrwalają biedę, wykluczenie wielu rodzin oraz migrację młodych i przedsiębiorczych mieszkańców. Wdrażanie koncepcji rozwoju zintegrowanego na obszarze objętym Naturą 2000 wymaga zatem wielopłaszczyznowych działań władz samorządowych, m.in. w zakresie aktywizacji lokalnych liderów oraz mieszkańców gmin mających na celu eliminowanie barier rozwojowych, w tym wynikających z potrzeby ochrony zasobów przyrodniczych.

Literatura

- Badanie wykluczenia społecznego w powiecie leskim. Raport z badań.* 2010/2011: <http://www.pokl.wup-rzeszow.pl/cms/upload/edit/file/2012/raporty%20z%20badania%20-%20URz%20-%20P%20VII/raport%20-%20powiat%20leski.pdf>, dostęp 8.08.2013.
- Bal-Woźniak T., Woźniak M.G. 2011: *Gospodarka Polski 1990-2011. Transformacja. Modernizacja. Spójność społeczno-ekonomiczna. Synteza*, Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy, z. nr 21, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Kraków-Rzeszów, s. 41-65.
- Bołtmiuk A. 2011: *Gospodarcze i społeczne aspekty funkcjonowania sieci Natura 2000 w parkach narodowych*, [W:] *Zrównoważony rozwój obszarów przyrodniczo cennych, T. 2*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok, s. 163.
- Bołtmiuk A. 2012: *Natura 2000 – możliwości i dylematy rozwoju obszarów wiejskich objętych europejską siecią ekologiczną*, Problemy Ekorozwoju, vol. 7, no 1, s. 121.
- Business to Nature - Nowe podejście do rozwoju przedsiębiorczości na obszarach cennych przyrodniczo. Rekomendacje dla polityki.* 2012: www.business2nature.eu/files/B2N_final%20document_PL.pdf, dostęp 20.09.2013.
- Charakterystyka obszarów przygranicznych przy zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski*, Notatka informacyjna nr 1/2010, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, 8: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/rzesz/ASSETS_powierzch_ludn_09.pdf, dostęp 10.09.2013.
- Gminy o najmniejszej liczbie ludności - stan na 31.12.2011 r.*, www.stat.gov.pl/gus/5840_6303_PLK_HTML.htm
- Jastrzębska W., Lechwar M. 2010: *Sieć Natura 2000 jako bariera realizacji inwestycji turystycznych - studium przypadku gminy Cisna*, [W:] *Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 jako nowy element otoczenia polskiej wsi i rolnictwa*, A. Bołtmiuk (red.), IRWiR PAN, Warszawa, s. 88.
- Kołodko G.W. 2010: *Świat na wyciągnięcie myśli*, Wydawca Prószyński i S-ka, Warszawa, s. 133.
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Leskim*, www.powiat-leski.pl/cms/upload/edit, dostęp 12.09.2013.
- Welfe W. (red.). 2007: *Gospodarka oparta na wiedzy*, PWE, Warszawa.
- Woźniak M.G. 2009: *Fundamentalne kwestie budowy spójności społeczno-ekonomicznej i gospodarki innowacyjnej w Polsce*, [W:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Uwarunkowania instytucjonalne*, z. nr 15, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 13, 21, 24.
- Woźniak M.G. 2013: *Zewnętrzne uwarunkowania modernizacji polskiej gospodarki a spójność społeczno-ekonomiczna*, [W:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Kryzys finansów publicznych – przyczyny, implikacje, perspektywy spójności społeczno-ekonomicznej*, z. nr 30, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 72-73, 82-83.
- www.cisna.itl.pl/bip/atach/2/50/922/Uchwała%20Nr%20XXIX%20115%202013%20Rady%20Gminy%20Cisna%20z%20dnia%2025%20lutego%202013r.pdf, dostęp 14.09.2013.
- www.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_podkarpackie/portrety_gmin/leski/solina.pdf, dostęp 11.09.2013.

Summary

In the paper authors investigate the chances of valuable natural areas for the integrated development in the context of their economic and social resources. Presented research was both theoretic and empirical. The study confronts empirical data with the theory of integrated development. Article's conclusions have applicational character. Analytical research proves, that introducing the idea of sustainable development on the sites of Natura 2000 Programme requires multifarious activities from the local governments. Such actions shall encourage local entrepreneurship and activate communities in order to eliminate development barriers, including the obstacles related to preservation of our natural heritage.

Adres do korespondencji
dr inż. Małgorzata Lechwar, dr Władysława Jastrzębska
Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Ekonomii
Katedra Teorii Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
ul. Ćwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów
e-mail: lechwarm@univ.rzeszow.pl; jastrzeb@univ.rzeszow.pl